

MALÝ PROROK ČESKOBRODSKÝ.

(LE PETIT PROPHÈTE DE BOEHMISCHBRODA.

Psáno roku 1900.

I.

Malý ten prorok českobrodský promluvil bibli-ckým hlasem ku stkvělé společnosti pařížské v ten čas, kdy při dvoře vládla markýza Pompadourová, v pátém roce salonu paní Geoffrinové, kdež se scházeli Voltaire, d'Alembert, Diderot, starý abbé de Saint-Pierre, Fontenelle, Holbach, Helvetius i hrabě Kounic, tehdy vyslanec u dvora versaillského. A byl to hlavně ten malý prorok českobrodský, jenž zjednal přístup do této slavné společnosti svému původci, tehdy spřátelenému s J. J. Rousseauem.

Ten v tu dobu nežil ještě v lesní eremitáži u Montmorency a netrávil se blouznivou láskou k markýze Houdetotové. Bylo tři léta před tím, v čas, kdy se vášnivě zabýval hudbou a komponoval svého „Devin de village“.

Tam v tom oceanu pařížském v ten čas takový rozmach duchů, tolik ducha a vtipu, jas nových ideí, boj za snášenlivost náboženskou a proti všelike ztmělosti — ve vlasti „malého proroka“ jak chmurné šero, jaká duševní nehybnost! Tu pálili staré, dobré knihy a podávali za ně Kochemovo psaní z očištky, „Pekelný žalář“ a podobné spisy, jež duši svíraly tesknou a strachem, tu stíhali a trestali tajné Bratry a evangelíky —

Tenkráté, v rozkvětu rokoka, procházely se po pražských, hlavních ulicích dívky z bohatých rodin

měšťanských v mnišských hábitech i v rouše řeholnic. Tu vedla nebo nesla chůva dominikánka, tu malinkého mniška trinitářského nebo benediktinka, tam „paradyrovalo“ děvčátko v hábitu uršulinek, všichni ovšem s povolením, zaplaceným, příslušného guardiána, převora nebo abatyše.

A přece nemávaly pražské ulice toho času vzhled nějakého klášterního ambitu a nezarážely smutným tichem.

Zpěvem a hudbou zvučivala všecka Praha, ulice i prostranství, nákladnické i soukromé domy; na kůrech všech kostelů, zvláště pak řeholních, výborná hudba, vybraní zpěváci, v palácích šlechty vlastní kapely na mnoze ze služebnictva a „hausoficírů“ složené, jak byly u Černínů, Pachtů, Přichovských, Netolických, Morzinů a j.

V pošní čas všude samé koncerty a hudební akademie, většinou soukromé, nejen u vrchností nýbrž i v bohatých domech měšťanských. A v jarní, letní čas, kdy královské město tichlo, za vlažných nocí, kdy v oknech chvěl se jenom svit měsíce, kdy v něm jasněly malebné štíty domů, baroková průčelí paláců i zelené bání kostelů, kdy do stříbrného zamžení padaly černé, divně lomené stíny, províval ulicemi zpěv cvičených hlasů.

Mladý lid se procházel hlavními třídami a „zpíval krásné kvartety“. Za takových nocí přiváděl „každý něco mohovitý milovník“ hudebníky pod okna své milenky a dal provozovati lahodnou kasací či „to tak nazvané štandrlé“. Po jedenácté v noci začínali a přes půl noc lahodným ohlasem nesly se měkké, tlumené hlasy lesních rohů v souzvuk klari-netu, oboe a fagotu, někdy až do svítání.

Hudba sbližuje a přátelí, a jak byla Praha tenkrát sousedská, snadno se proměnil za letní noci

ten onen plácek nebo i náměstí v koncertní síň. Přišel muzikus, jak bylo obyčejem, student nebo kdokoliv jiný ochotný, postavil se u kašny, u statue a zahrál do nočního ticha. A nehrál jen měsíci.

Tak Vojtěch Dušek, tenkrát (r. 1745 až 1747) mladý filosof, ale již znamenitý virtuos, jenž pak zemřel jako cisterciacký mnich v klášteře zbraslavském, hrával za jasných nocí na staroměstském rynku. Tu toužila a zpívala jeho viola d'amour, již druh jeho, Václav Petřík, na cello* výborně doprovázel, a dojímala panny v špalíčkových střevíčkách nebo v pantoflich, „pány mládence“ ve vyšíváných kabátech i prostých kamizolách, jakož i copaté pantáty i panímaminky v bělostných čepcích, jak všichni naslouchali ve stínu staré radnice, nebo v podsíních i nahoře u otevřených oken v pokojích s loži pod nebesy, kde světla shasla a kam se jen svit měsíce příkrádal.

Jako Praha, tak zpívaly a hrály celé Čechy v minulém století. Hudbu milovali všude, všude ji pěstovali z lásky i že pomáhala ve studiích i v životě a že ji všude vyžadovali. Do panské služby, k vrchnosti dostal se jenom ten, kdož se vykázal, že umí na nějaký hudební nástroj, a mnišské řády přijímaly jen kandidáty hudby znalé. V klášteřích a různých seminářích pěstovali nejen církevní zpěv a hudbu, ale provozovali také opery latinské vážné, v masopustní čas veselé s textem českým.

Tak z klášterů a vychovatelských seminářů, ještě více však z městských i vesnických škol, jež vzdělávaly skoro více v hudbě nežli v literním, vycházely legie zpěváků a hudebníků, jimž země české koruny ani nestačily. Ale cizina je ráda přijímala, dobře a často i stkvěle opatrovala. Proud jich rozléval se

po celé století do všech sousedních zemí; Čechy zásobovaly Evropu kapelníky, hudebníky i skladateli.

Vypravovali se jednotlivě i v sdruženích, často výborných, jako bylo okteto v druhé polovině minulého století, jehož členy Dlabač jménem uvádí; osmi českých hudebníků však, kteří znamenitě působili při dvoře neapolského krále, po jménu neznáme.

Italie v ten čas sama oplývala zpěváky, maistry a skladateli, a přece ve všech její větších městech, i v odlehlém Turině, všude dost českých sil.

Našel se i jejich dějepisec, sám hudebník a skladatel na slovo braný, krajan jejich, Václav Pichl z Bechyně, jenž pořídil také český text k Mozartově „Kouzelné flétně“, a jenž po léta žil jako komorní virtuos arciknížete Ferdinanda v Miláně. Pichlovy dějiny českých hudebníků v Itálii zničeny však, žel, za vpádů Francouzů do Milána r. 1796.

Nejeden z českých hudebníků až do Portugalska zabloudil, několik se jich tam uchytilo při král. kapele v Lissaboně. Jiní v Bruselu, v Paříži, kdež hráli v orchestru velké opery nebo s úspěchem vystupovali jako virtuosoové. A v Německu jich celý mrak; byli rozptýleni při knížecích dvorech zvláště duchovních kurfirstů, při kapelách některých biskupů, nejvíce v Berlíně, Drážďanech, Lipsku, Řezně, Vircburku, v Kolině, Trevíru. —

A co se jich rozešlo po Uhrách, Polsku i po daleké, tenkrát málo známé Rusi! Proslulá kapela knížete Esterháze mělo mnoho Čechů, hojně jich bylo při dvorní v Petrohradě; čtyři bratři Hrdličkové, čtyři znamenití virtuosoové na lesní roh sloužili všemocnému Potemkinovi. A co bylo jejich krajanů po zámcích a sídlech uherských a polských magnátů i ruských bojarů!

Štěstí krajanů v cizině, hmotný zisk a sláva rozněcovaly doma touhu, horečku po cizině a úspěších. pudily z vlasti a trhaly i pouta, jež mnohého k ní vázala. Nejedem virtuos byl selského rodu nebo z poddaného městečka, tudíž nevolný. Kdo mohl, vykoupil se výtěžkem svých domácích koncertů a pustil se do světa jako (1760) Jan Vaňhal z Nechanic, později tak slavený, nebo prostě uprchl, jako Josef Fiala z Lochovic, řečený „Josífek“. Jeho vrchnost hraběnka Netolická, dala ho sice v Praze hudebně vzdělati, ale pak s ním nakládala jako se sluhou nevolným, ač už měl zvučné jméno jako oboista a cellista.

Do světa prchali i ti, kteří nemusili a neměli. Frant. Andrlé, sládek v Poděbradech, vzácný houslista, opustil z vášně k svému nástroji živnost, i ženu i děti a prchl (1762) do Polska a odtud do Uher. Ani řeholný slib nebyl dost silný, ani klášterní kázeň nezmohla touhu po muzikantském putování a slávě. Heřman Jelínek, mnich praemonstratský, v klášteře Želivském, professor všeobecných dějin a církevního práva, ale znamenitější ještě houslista, utekl tajně ze svého kláštera do Paříže, kdež koncertoval před Ludvíkem XV. a jeho dvorem, a zdržoval se pak několik let jako Cervetti v Neapoli; sice se do Želiva opět navrátil, ale prchl na novo a zemřel v Itálii 1779. Krajan jeho, výše psaný Pichl našel ho na loži mrtvého, s houslemi a smyčcem v studených, stuhlých rukou. — —

Jakou řadu českých hudebníkův a skladatelů v cizině působivších uvádí Dlabač ve svém Lexikonu! A jistě není ten seznam úplný, zvláště ne část jeho z první polovice 18. století.

Čechy, tenkráté jinak zemdlené, žily pro Evropu svými muzikanty. České jméno, po třicetileté válce

v Evropě jako vymazané, jimi ožilo; osvěžovali je, roznášeli je a většinou velmi čestně. Český hudebník nabyl evropského jména i nejeden český skladatel. Proto Němec Friedrich Melchior Grimm mohl se i v samé Paříži postavit za fingo vaného českého muzikanta z Českého Brodu a jeho jménem promluvit i v takové stkvělé společnosti rozhodné slovo v hudebním sporu, jenž tenkrát rozčiloval všechny hudby milovné kruhy pařížské. —

II.

Friedrich Melchior Grimm, rodem z Řezna, proslulý svou Literární korespondencí, kterouž psal a zasílal z Paříže (r. 1753—1773) jen několika málo panovnickým abonentům, hlavně některým v Němcích, polskému králi, ruské carevně, přibyl do Paříže r. 1748. Doprovázel, tenkrát pětadvacetiletý jurista, svého svěřence, mladého hraběte Schönburka. Když se hrabě po čase vrátil do Němec, Grimm s ním už nejel. Zůstal v Paříži, kdež se uchytil jako tajemník hraběte Friesena, synovce Morice Saského.

Mladému, vtipnému Němci, jenž byl milým společníkem a jenž dovedl záhy se přeměnit na Francouze, přibývalo známostí v kruzích dvorských i literárních. Hned první dobu svého pařížského pobytu seznámil se s Rousseauem jenž byl vášnivým hudebníkem jako Grimm. Hudba je sblížila i spřátelila. Rousseau oddal se z celé duše italské hudební škole, Grimm pak „zachoval si neshladitelnou památku na pražské hudebníky, které slýchal v Lipsku, a jistě i v Řezně.“

V ten čas rozpadla se pařížská, hudby milovná společnost na dva tábory: tu ctitelé Rameaua

a Sullyho, obhajci domácí, francouzské opery, tam velebitelé vlašské hudby, vlašské opery, nadšení její svěžestí, její bohatstvím melodií a dramatickou živostí.

Bojovali prudkým bojem, a s každé strany byl houževnatý. Rousseau, Diderot, d'Alembert, Grimm stáli při Vlaších a za operních představení mívali s ostatními nadšenci pro italskou hudbu své stanoviště pod loží královninou. Pod loží královou kupili se přívrženci hudby domácí, jimž štanil také dvůr.

Do nejprudšího sporu obou stran zalehl z nenadání mocný hlas, jenž ohromil protivníky italské hudby a rozhodl tvrdý boj. Na jaře r. 1753 vyšel Grimmův: „Le petit prophète de Boehmischbroda“. Dlouhý titul malé knížky ohlašuje, že dílko obsahuje v 21 kapitolách (z nich každá má svůj nadpis) proctví Gabriela Jana Nepomuckého Františka de Paula Waldstorcha řečeného Waldstörchl, narozeného v Českém Brodě v Čechách, philosoph. et theolog. moral. stud. v kolleji otců jezovitů, syna ctihodného Eustachia Josefa Volfanga Waldstorcha, mistra loutnářského a houslíře, bydlícího v Židovské ulici na Starém městě (dans la Judengass de l'Altstadt) v Praze vedle Karmelitánů, „u červených houslí“, kteréž kapitoly výše psaný studiosus vlastní rukou napsal a nazývá je viděním, latině: Canticum Cygni Bohemici. (Zpěv české labuti.)

Stručný obsah tohoto muzikantského vidění je tento:

Českobrodský student s německým jménem sedí v své podkrovní komůrce v Praze. Mrzne, „dříví je drahé“, i halí se do svého pláště kdysi modrého, brnkaje na housle, aby prsty zahřál, a myslí v té psotě na masopust, jak bude letos hodně dlouhý. Démon ctižádosti ho ponouká, ať složí na ten maso-

pust pro pražskou redutu menuety; ať se jimi proslaví, aby si na něj jako na skladatele ukazovali, aby se menuety líbily i těm, kteří budou je tancovat i těm, kteří je budou hrát, aby je hráli po Praze, na předměstích, po celých Čechách i o Lipském trhu a aby říkali: Slyšte krásné menuety z pražského karnevalu, slyšte menuety Gabriela Jana Nep. Františka de Paula Waldstorcha stud. (t. p.)

Zanícen odhodí plášť, složí tři menuety a složiv přehrává si kousek po kousku vždy s větším zalíbením a chválí si, jaká je krása býti skladatelem. V tom komůrka, osvětlená jedinou a lacinou svíčkou náhle se ozáří velikou jasností a ozve se hlas, jenž mu oznámí, aby nechal skládání, že jiný bude komponovat menuety pro pražský karneval, on pak že je vyvolen, aby pověděl hořké pravdy národu frivolnému, lehkovážnému, těkavému, jenž neuvěří, poněvadž jen ryzí pravdu uslyší. —

Neviditelná ruka chytne studenta za toupet, mžik — a je v povětří (ale zase v plášti kdysi modrém) a letí, letí od čtvrtka do pátku, až se ocitne v městě velikém velmi i špinavém velmi, o němž nikdy neslyšel (!) a jehož jméno je Paříž, a ocitne se zrovna v opeře pod loží královninou, v koutku šerém, ale obsazeném lidmi osvícenými.

I líčí (spis paroduje hned od počátku biblický sloh) co viděl a slyšel o představení, tepe kapelníka, orchestr, zpěváky, ballet, celé představení, o němž sezná, „že mu říkají ve Francii opera.“ I poznamenává si to hned do zápisníku, aby se na to upamatoval.

Když pak opona spadne, poručí mu duch, aby sepsal to zjevení a oznámil národu francouzskému. Hlas diktuje a vše, co říká studentovi do péra, je perná kritika vkusu francouzského tehdy panujícího

a na konec hrozba, jaký těžký trest stihne v umění Francouze, neupustí-li.

I zapláče Gabriel Jan Nep. Frant. d. P. Waldstorch (t. p. jako na titulním listě) nad osudem toho národa a chce v své dobrotě orodovati, než neznámý hlas rozkřikne se hněvivě, a milý student muzikant dostane pohlavek, až uhodí hlavou o pilíř koutku, „kterýž nazývají koutkem strany královniny až po dnešní den.“ —

V tom se vytrhne z toho vidění a uzří, že je zase ve své podkrovní komůrce. I uchopí se houslí, přehrává znovu své tři menuety a řekne si, že složí ještě jiné, poněvadž jich potřeba dva tucty. Než tvůrčí síla jej opustila, poněvadž věc, kterouž nazývají opera, dosud mu tíží mysl. Napíše sice množství not, ale žádný menuet, až sobě přehořce povzdechne, kéž by byl oba tucty menuetů raději napsal před tím zjevením! —

Grimmův spis způsobil neobyčejnou sensaci a účinek jeho byl mohutný. Voltaire sám zvolal, co že si myslí ten bohème, „že chce býti duchaplnější a vtipnější nežli my!“

Věc je dávno odbyta a vyřízena. dnes je polemika Grimmova jako vyhrabaná střela na zapomenutém bojišti. Nám dnes už neběží o to, oč ta zbraň bojovala, ani o její břitkost, ale o její výzdobu. Nás zajímá v té polemice to, co se nás týká, zmínky o naší vlasti z těch dob koketného rokoka i z jakého pramene Grimm asi čerpal. —

III.

Dojem celého spisku a již jeho titulního listu je, že Grimm neznal Prahu z autopsie v ten čas, kdy vydal „Malého proroka“. V Čechách byl, ale

o dvacet let později, r. 1774, kdy meškaje na pozvání carevny Kateřiny II. v Petrohradě, zajel odtud do Karlových Varů se léčit.

Vším, čím „Malý prorok“ o Čechy zavadil, a není toho příliš mnoho, měl Grimm asi z doslechu, co mu utkvělo v paměti z vypravování některého českého hudebníka. Známost ta pocházela buď z Řezna, kdež Grimm trávil své mládí a vychodil gymnasium, nebo z Lipska, kdež od r. 1743 studoval na universitě, jsa nadšeným žákem Gottschedovým.

Tu i tam zabýval se horlivě hudbou, tu i tam nebyl český hudebník žádnou vzácností, zvláště ne v Lipsku, hudebním středisku, kdež bylo hlavní nakladatelství hudebnin a kdež tiskem vydány i mnohé skladby českého původu. Nejednen Čech působil při lipské opeře v orchestru i jako zpěvák; ještě známější byli tažní šumaři čeští, kteří sem docházeli zvláště o proslulých, velikých trzích. Na tyto hudebníky připomíná i první kapitola „Malého proroka“, ve které student hudebník sní, že by jeho menuety hráli o lipském trhu ve všech hospodách.

Grimm vystudovav v Lipsku zdržoval se jako vychovatel už řečeného hraběte Schönburka delší dobu ve svém rodišti, nežli se vydali do Paříže. V Řezně setkával se s českými hudebníky při hudebním sboru biskupském i při dvoře knížete Thurn-Taxisa. U toho byl v ten čas koncertním mistrem K a v k a Josef, výtečný houslista, jehož rodiště však není známo.

Snad on měl styky s mladým Grimmem nebo snad jiný, také ptačího jména, snad Čáp (Storch), Čapek (Störchl), od lesů Waldstorch. Než to jen pouhá kombinace, mimochodem pronesená. Ale rodákem českobrodským asi byl ten, od něhož Grimm měl své zprávy. Český Brod býval muzikantským

hnízdem. hudba a zpěv se tu pěstovaly už ode dávna. Zdejší sbor literátský měl za tři století, od 16. do 18., nejednoho výtečného zpěváka i hudebníka.

Slávu českobrodské školy hudební v 18. století založila a po celý ten věk držela rodina Vrabců. Václav Vrabec, rodák českobrodský, výtečný varhaník a houslista, jsa rector scholarum a regenschori († 1757, vychoval legii hudebníků. Jako učitel hudby se proslavil on i syn jeho a nástupce Josef, žák svého otce a slavného Segerta. Josefovi byl spomocníkem mladší bratr Antonín, výborný houslista, a s oběma vydatně pracoval druhý učitel Jakub Janda. Dlouhá je řada jejich vychovanců, mnoho jich, a jménem známých, vyletělo do světa, výborní varhaníci a houslisté.

Některý z žáků staršího Vrabce, Václava, byl asi ten, jenž Grimmovi vypravoval o velikých, rozlehlých lesích českobrodských. Jejich divočinu dal Grimm patrně zúmyslna za pozadí svému bohemskému Waldstorchovi Nepomukovi pro větší kontrast a efekt hladké společnosti v rozkošných budoirech a nádherných salonech pařížských.

Když jeho pražský student zanesen neviditelnou rukou ocitne se v pařížské opeře, nelíbí se mu ani kapelník, ani houslisté, kteří osvědčovali sice velikou sílu paží, málo však umění, rovněž jako kapelník, jenž „kdyby se narodil v domě mého otce, kterýž dům je čtvrt míle od lesa českobrodského v Čechách, vydělal by si až třicet denárův a jeho rodina byla by bohatá velmi a vážená, jeho děti žily by v hojnosti, a říkali by o něm: Ejhle, drvoštěp českobrodský!“

V pařížské opeře zarazil pražského studenta takový puch oleje a loje, že ho nemohl snést, ačkoliv byl „narozen v lesích českobrodských v Čechách, kdež

vzduch těžký“, a ačkoliv doma svítil jen nejlacinějším olejem. Dnes je kolem Českého Brodu krajinou hodně světlo a do lesa o hodný kus dále nežli čtvrt míle. Jinak bylo v první polovici 18. věku. Pás velikých lesů černal se mnohem blíže a širě v své rozlehlosti, jmenovitě na severovýchod les Kersko, který ještě dnes táhne se do šíra daleka až k Labi i za Labe.

Tenkráté měli Českobrodští blíž také do pověstného Fidrholce na západ při pražské silnici, jímž dnešního dne vede trať dráhy státní společnosti. Než to již jen stín temného hvozdů, jehož se báli formané i pocestní a jenž už v 17. století byl příslovečným. Stranský ve své „Respublica Bojema“ uvádí, že chceli se naznačiti místo nebezpečné řáděním zlodějů, říká se: „Je tu co na Fidrolci.“ Když pražský muzikus v pařížské opeře vidí kapelníka, an se taktovkou rozhání a ohání, tak že by jako drvoštěp mohl míti značné výdělky, vzpomene při tom také jak on a jiní, žáci otců jezovitů, provozují v Praze za noci serenády bez taktovky, jak chodí pospolu „a nemáme hole“.

Milému studentovi nelíbí se ani zpěvačka a hned zase si vzpomene na domov, že zpěváci v kostele sv. Apollonie na Vyšehradě (1) (de Wischerade), ačkoliv jsou výtečně živeni, „nemohli by přece závoditi s plicemi této kouzelnice“. Ale ani skladba se mu nelíbí, ani arie, ani sbory. Půl třetí hodiny se nudí poslouchaje snůšku gavott a menuetů, promíchaných zpěvy sborovými „církevními“, zpěvy takovými, „jaké zpíváme o našich nešporách až podnes“; některé pak z nich slyšel hráti na pražských předměstích, jmenovitě „u bílého křížku“ a „arcivévodý Josefa“.

Jaké v tom ponižování francouzské hudby, jež se zdála přívržencům italského směru zdlouhavou a

jednotvárnou, jaké v tom rouhání „velkému“ Rameauovi a „božskému“ Lullimu!

Ale „Malý prorok českobrodský“ dožil se do měsíce trojiho vydání a dohnal boj k poslední, rozhodující srážce, za které vyrojilo se přes čtyřicet brožur pro i proti. Na konec vyhráli „Italiáni“ a původce „Malého proroka“ stal se proslulým mužem. Toho roku získal lásku paní Louisy d'Épinay, toho roku začal vydávati svou Literární korespondenci, jež mu zjednala tolik znamenitých známostí a stálý důchod.

Kateřina II. pozvala jej, jak udáno, do Petrohradu. r. 1776 byl u ní podruhé a získal hodnost plukovníka s roční pensí 10.000 livrův. Odtud zdržoval se zas ustavičně v Paříži až do vysokého stáří a dožil se ohromných převratův. On, kterýž pamatoval nejskvělejší dny markýzy Pompadourové, uzřel „potopu“, o které milostnice tak lehkovázně mluvila a kterou jiní v bázni tušili.

Dočkal se velké revoluce a viděl, jak učení J. J. Rousseaua, někdy jeho přítele, pak protivníka, stalo se evangeliem epochálního toho převratu, jemuž Grimm nerozuměl. Uprchl do Němec a žil v rodině emigrantské u hraběnky de Bueil, vnučky své zbožňované, tenkrát již zesnulé Louisy d'Épinay. To bylo r. 1792. Tedy slyšel ještě v Paříži o smrti slaveného českého harfeníka J. B. Krumpholce ze Zlonic, jenž okouzloval Pařížany svou hrou a jenž r. 1790 zabynul ve vlnách Seiny z nešťastné lásky; zoufal pro mladou Pařížanku, již vychoval na znamenitou umělkyni, již zbožňoval a jež za všecko uprchla mu s kýmsi do Anglie.

Grimm se vrátil do vlasti a přece byl v exiliu. Jediné, co mu zůstalo, byla přízeň Kateřiny II. Ale carevna po čtyřech letech skonala. Přicházely dni

smutnější a smutnější. I nedostatek neminul někdy miláčka Štěstěny, jenž pak i oslepl. „Zapomněl jsem se v čas do hrobu uložit,“ teskníval. Zemřel r. 1807 v čtyřiaosmdesátém roce svého věku a pochován na malém hřbitově u Siebleben poblíže Gothy. Pomník jeho sešel a zapadl, až po letech letoucích dal jej obnoviti Gustav Freytag, jenž se usadil v Sieblebenu a jenž nyní na témže hřbitově odpočívá.

Grimm zemřel zapomenut za živa. A kde jména českých hudebníků a skladatelů, s nimiž se stýkal, i všech ostatních? Hráli slavné, cizí noty i skládali, ale neměli své. Žijí už jen v slovnících. Než bylo by spravedливо, kdyby se hnulo prachem dusícím jejich díla přesvědčit se, je-li u všech tak, není-li tu tam vlastní jiskry a je-li alespoň o Janu Zachovi z Čelakovic († 1773) pravda, co o něm Dlabač napsal, že ve všech skladbách svých „vyjádřil hudební povahu svého národa, aniž co si kdy vypůjčil ze slohu italského“.
